

- 130 na *ohlédanie* na ohledání, na prohlídku - 132 *úp* úpění, nárek - 135 *opovéděti se* ohlásiti se; *opověd* ohlášení - 140 *sedú* sednou si, zasednou

<21> 143 *jedno jen*; *povyk dověsti* dokázati, že zdvihla pokřik - 145 *sezná se* přízná se; *staré právo* Ondřej zřejmě odkazuje na Řád čl. 84-86, staví se kriticky k němu a upozorňuje, že za jeho doby už se soudí jinak

<27> 147 *žaloba* formulář žalobní pevně stanovený se smyšlenými jmény, místní jsou volena s dávkou vtípu - 148 *na mierné cestě* na pokojné cestě, nikoli ve rvačce a p. - 149 *o přihlaviem dluhu* o loupežné vraždě - 151 *při-lit* popírá-li

<57> 153 *rotu vydávaje* předřikáváje přísěznou formuli - 154 *cknutím ceknutím* - 155 *o škody bude-li... nařčen* nařkne-li ho z utrpěné škody - 156 *strach mě* bojím se, mám strach; *k svědomie* k svědectví - 157 *požití* použití

<78> 162 *Panský nález* rozsudek panského soudu - 163 *by před se nešlo* aby se neuskutečnilo - 164 *dopuštěn odpuštěn* - 165 *Mikeš (z Potnštajna)* příhodu si Ondřej dobře nepamatoval, protože by netvrdil, že mu císař přál, neboť Mikeš (Mikuláš), odbojný čes. šlechtic proti Janu Lucemb., zahynul r. 1339, když králevic Karel dobyl hradu Potštejna - 166 *volence* kurfiřty, volitele římského císaře - 168 *zmnknúti* uniknouti - 170 *huol...* na znamení práv. řádu, kterou držel v ruce purkrabí jako předseda na zemském soudu - 171 *roty přirozené* příbuzní rodem - 172 *umieněné* předsevzaté

<80> 175 *nepřěpustiti* nedovoliti

<88> 178 *dáti díel* rozdělití statek, majetek - 179 *poslúpný...* spravedlivý díl podle dědické rodové posloupnosti nebo jinak nabytý - 180 *kromě seděnie* kromě vlastního domovního majetku - 181 *v rozdiel jiti* býti rozděleno

<90> 184 *na krále spadne* ve prospěch krále propadne (v. zde na str. 795 čl. 64)

<92> 189 *podlé svých desk* podle toho, co měla v deskách zapsáno, vloženo - 190 *řádnych výmluv* řádných dohod

<99> 193 *léta dáti* prohlásiti zletilým, ač ještě nedosáhl hranice zletilosti - 194 *kázanim* příkazem - 195 *k letóm...* t. zv. přirozeným, ke zletilosti - 198 *přirození...* poručníci z přibuzenstva nebo zřízení deskovým zápisem

<106> 201 *páni nalezli* na zemském soudě, a to 18. 2. 1402; *voláno bylo* bylo vyhlášeno - 202 *proti koruně* proti českému státu - 203 *o Svátosti* o dnu Svátosti v pátek po 1. neděli po velikonocích - 204 *ani jie více hubil* ani ji více nehubil

<112> 211 *potaz nález* na soudě z 2. 4. 1410 - 212 *nařekl chlapstvem* nazval chlapem; *chlope* označení pro nesvobodného, poddaného; *on se z toho vyvedl* on se ospravedlnil - 213 *ofmistr* hofmistr; *podvolili se* dohodli se

<118> 217 *dsky...* nález po r. 1402, který provádí to, co bylo řečeno v narovnání Václava IV. s pány, jak je uvedeno v otištěné zde listině Václava IV. (str. 801-803)

<134> 221 *stalý* který se stal - 222 *zapsalý* zapsaný; *přičimíti i ujieti* přidati i ubrati - 223 *psaných práv* odpor proti psaným právům, který vedl také pány proti Majestas Carolina (srov. tam v předmluvě)

<154> 228 *pro jeho službu ostali* zůstali k jeho službě

DESKY ZEMSKÉ A DVORSKÉ

Záhy se jako vynikající právní zařízení vyvinuly v Čechách desky zemské a jejich obdoba, desky dvorské, a na Moravě desky zemské. Byly to knihy pro zápisy práva nejen soukromého, ale i veřejného a vůbec pro všechny zápisy soudní a na zemském sněmu; podle nich se vyvinuly obdobné knihy i ve Slezsku. V Čechách pokročil již ve 14. století jejich vývoj tak daleko, že pro některá jednání byl zápis („vklad“) do desk nutností, takže zápisem do desk vznikaly pro zúčastněné strany práva i povinnosti. Touto nutností a na Moravě aspoň výhodou zápisů deskových se staly české i moravské desky jedinečným

pramenem pro poznání jak poměrů právních, tak zvláště hospodářských, protože nám zachycují veškerá hospodářská dění bez příkras, v holé skutečnosti, jak se opravdu stala. Protože české desky shořely při velikém požáru pražského hradu r. 1541, můžeme si ze zachovaných zbytků učinit sice obraz o jejich obsahu, nikoli však o jazyku vkladů, protože nám dochované výpisy z desk jsou leckdy značně pozdní, a pokud jsou české, zcela nepochybně velmi často překládají latinské zápisy do češtiny. Proto nemůžeme říci, kdy nastoupilo výhradní panství češtiny v českých deskách, ale víme, že na Moravě se tak stalo teprve r. 1480. České zápisy v českých deskách nebudou proto o mnoho starší.

Tato skutečnost však neznamená, že by čeština bývala vyloučena z desk vůbec. Proniká do nich poněkud. Zprvu se mísí s latinou, protože písař neznal dosti dobře latinsky a pak stěží překládal někdy českou listinu, když ho strana požádala o vložení jejího obsahu do desk.

Jeden z nejstarších zápisů v zemských deskách českých je již z r. 1384, tedy jen o málo později, než je datována nejstarší dochovaná česká listina; je v něm latina propletena už češtinou; zní takto:

1 In villa Malovařích Hinko de Ervěnic decessit. Litera proclacionis in Velvar feria VI^a ante dominicam Judica emanavit. Fridrich z Ervěnic otpierá sbožie v Malovařích, že je kúpil sobě a svému strýci. A toho trhu mně je povolil král a pójčil ku pravému manství. Ale ač jest tu můj strýc nebyl, však mně je král a mému strýci společně ráčil přieti, jakož já to chci dobřě ukázati, jako toho právo jest. A měl sem to jisté sbožie v pravém držení a obranú, doňovad můj strýc živ byl a po jeho smrti, více než rok a den beze všie přiekazy a beze všeho nařčenie i ot krále i také ot každého člověka. A s tiem se chci práva držěti, zdali já toho sbožie bliží sem nežli jiný, anebo což pravého jest.

Písař tu zachytil do deskového zápisu přímou mluvu vypovídajícího. Míšení češtiny můžeme sledovat v zápisech desk zemských půhonných jak českých, tak i moravských:

2 Paulus de Zitavia citat Benessium de Zdierzi pro damnis quinque marcarum. Ibi domini barones iudicio presidentes invenerunt et Johannes de Nova Domo dominorum potaz exportavit: že si vult actor ducere jus suum, debet cautionare fidejussore habente hereditates liberas, ex quo solus non habet hereditates liberas et citat pro majori, aby stál k svému právu, dá-li jemu citatus z čeho vinu, aby jeho také odbýval. Actum ut supra.

Tomuto způsobu odpovídá i příklad zápisu z dvorských desk půhonných z 5. dubna 1400:

3 Čachna de Postřižina conqueritur super Mathiam de Postřižina. Čachna z Postřižina žaluje na Matěje z Postřižina, že se jie uvázal bezprávně i drží její věnnú zástavnú dědinu v Postřižině ve dvou služebničí s dědinú, s lukami, s rybníkem, s tú se vši volí, což k tomu příslušie. Na niežto dědině má deset hřiven stříebra věnného, jež jest věnoval Matěj z Postřižina, někdy řečený muž její, dvorským právem, když jest zaň dávána a on ji sobě k ženě pojímal.

V pŕuhonných knihách moravských, které na Moravě tvoří sice samostatnou řadu, ale patří nerozlučně ke knihám zemského soudu spolu se zemskými deskami, zápisy v českém jazyce zdomácněly již na samém začátku 15. století. Jsou to doslovné zápisy, jak je pohánějící podávali na soudě, a proto nám dosvědčují i způsob, jak se na zemském soudě pŕuhony vykonávaly (obě ukázky jsou z r. 1405):

4 Kateřina z Rataj, řečená Škodová, pohonie Jana Pušku z Kunina města, seděním z Otoslavic a zvláště z Brodku, ze sta a pěticecítma hřiven grošův a dávám jemu vinu tu, že mi drží mé vlastnie věno tu v Brodku, ješto se jí po Čenku, dřevniem muži dostalo, bez boha a bez práva a toho naň chci dověsti dskami a opoviedám škody.

5 Kunka z Krumpsína, Soklova žena z Litovle, pohoním Vlčka z Švábenic, i což kde má, ješto slušie k olomúcké popravě, z XXX hř. gr. dobrých peněz a tu jemu vinu dávám, že jsem jemu dala schovati klejnoty zlaté, stříbrné, perlové, šactví i postel i jinú rozličnú věc a toho mi nechce vrátiti. Zná-li mi se, zná mi se v pravdě. Pakli mi pří, ale chci od něho právo přijíti a činím poručníka Jana Húse z Krumsína.

Konečně se podívejme, jak pronikala čeština do knih slezského zemského soudu. Požár r. 1431 je clona, která stejně jako v Čechách zastírá nám všechny starší zápisy. Než přece jen ve zbytcích soudních register již od r. 1413 se nám objevují české termíny hned v prvním zápise (mezi 15. až 18. březnem 1413):

6 Pueri Onschonis de Lhota citant dominum Nicolaum de Sczetyny de X marcis minus lotone et opoviedají 1 $\frac{1}{2}$ C marcas.

Teprve doba husitská přinesla i do desk více češtiny a od jejího počátku stále víc proniká jazyk lidu do všech písemností bez rozdílů.

<1> 1-2 *In villa... emanavit* Ve vsi Malovarech zemřel Hynek z Ervěnic. List provolací vyšel ve Velvarech v pátek před nedělí Judica (25. 3. 1384) – 2 *otpiérá* popírá – 3 *trh* koupě – 4 *pójčil* propůjčil; *ač* i když – 5 *přieti* přátel – 6 *obranú* v ochraně; *doňovad* dokud – 7 *prie-kaza* překážka; *nařčenie* obvinění

<2> 1-5 *Paulus... pro majori* Pavel ze Žitavy pohoní Beneše ze Zděře (?) pro škody za pět hřiven. Tu páni na soudě sedající našli a Jan z Nového Domu (z Jindř. Hradce) potaz vynesl, že jestliže chce žalobce vésti své právo, má zaručiti rukojemstvím, že má svobodné dědictví (majetek). Nemá-li sám svobodné dědictví a pohání z většiny – 5 *citatus* pohnaný – 6 *odbýval* odporoval; *Actum ut supra* Stalo se jako svrchu, t. j. 1404

<3> 1 *Čachna...* Čachna z Postřižina žaluje na Matěje z Postřižina – 3 *věnnú zástavnú dědinu* dědinu jako věno zřízené zástavou; *ve dvouor služebniči* jako služebnický dvůr – 4 *s tú se vsi volí* s veškerým příslušenstvím – 6 *dvorským právem* podle práva králova

<4> 1 z *Kunina města* z Kunštátu – 2 *pěticecítma* dvacetipět – 4 *dřevniem* dřívějším, bývalém; *dověsti dskami* dokázati ze zemských desek – 4-5 *opoviedám škody* hlásím se o náhradu škody

<5> 2 k *olomúcké popravě* k olomouckému soudu; *XXX hř. gr.* 30 hřiven grošů – 4 *šactví i postel* šatstvo i ložní prádlo; *zná-li mi se* přízná-li se – 5 *pří* popírá; *právo přijíti* přijmouti; *poručníka* zmocněnce

<6> Děti Onšovy ze Lhoty pohánějí pana Mikuláše ze Štítiny z 10 hřiven bez lotu (bez $\frac{1}{16}$) a *odpoviedají* (hlásí se o škodu) 1 $\frac{1}{2}$ C (centum, t. j. sta) hřivny